

Anmälan om ändring enligt förordning 2024:1212 avseende Karlsborgsfälten

Försvarmakten har den 5 mars 2025 inkommit med en anmälan om ändring till Försvarsinspektören för hälsa och miljö (FIHM). Anmälan avser ändring av verksamhet på Karlsborgsfälten i Karlsborgs kommun.

Försvarmakten anmäler villkorsändringar för bland annat verksamhetstider, ammunitionsförbrukning, användning av båtar och undervattenssystem i Vättern och gällande information om skjuttider.

Vätternvårdsförbundet har getts möjlighet att lämna synpunkter på anmälan.

Bakgrund

Vättern, Sveriges andra största sjö, hyser stora naturvärden och är utpekad som Natura2000-område samt nationellt särskilt värdefullt vatten för fiske och natur. Idag dricker närmare 440 000 människor Vätternvatten och hela Vättern är vattenskyddsområde, dessutom är tre anläggningar i Vättern utpekade som riksintresse för vattenförsörjning¹. Hela Vättern är riksintresse för naturvård och rörligt friluftsliv², turism och (rörligt) friluftsliv³ samt yrkesfiske⁴.

Synpunkter

Riskområden

Skaraborgs regemente, P4 har idag inga målområden i Vättern men använder stora riskområden i Vättern utanför skjutfälten, där Kråk är störst. När riskområden används får inga personer uppehålla sig i eller passera områdena. Detta påverkar redan idag sjöns tillgänglighet och nyttjande, till exempel för yrkesfisket och det rörliga friluftslivet – som i sig utgör riksintressen. Utökade verksamhetstider medför fler tillfällen där riskområdena kommer användas. Verksamhetens påverkan på tillgänglighet och nyttjande av sjön kommer därmed öka. Även påverkan på nyttjandet genom buller kommer öka.

¹ 3 kap 8 § Miljöbalken

² 3 kap 6 § Miljöbalken

³ 4 kap 2 § Miljöbalken

⁴ 3 kap 5 § Miljöbalken

Samtidigt anmäls villkorsändringar gällande skjutfria perioder och information om skjuttider. Enligt gällande tillstånd "ska" skjutning med grovkalibriga vapen "inte ske" under en period på sommaren och över jul, detta förslås ändras till "ska i möjligaste mån undvikas". Dessutom ska information om planerade skjutningar vara tillgänglig senast fredag innan aktuell vecka, detta villkor förslås tas bort.

Där riskområden inte används bör områdena vara tillgängliga för bland annat fisket och friluftslivet. Därför behövs information om planerade skjutningar och skjutfria perioder väl i förväg. Friluftslivsaktiviteter är mest omfattande under sommaren, varför den skjutfria perioden under sommaren (både vad gäller tillgänglighet och buller) bör kvarstå.

P4 skriver i sin ansökan till FIHM (2025-03-05):

"Övnings- och skjutfält utgör en av Försvarsmaktens absolut viktigaste resurser. Ett långsiktigt hållbart nyttjande av dessa områden är därför direkt avgörande för att kunna lösa de uppgifter som riksdag och regering har ställt på Försvarsmakten. Samexistens med det övriga samhället, en god relation till närboende samt hänsyn till områdenas rekreations-, natur- och kulturvärden är därför ett självändamål i Försvarsmaktens egenkontroll och rutiner för skjutfältens nyttjande."

Vätternvårdsförbundet har följande förslag:

- Användning och utformning (avlyst yta) av riskområden bör minimeras så långt som möjligt.
- Det är fortsatt viktigt att i förväg informera om användning av riskområden, därför bör villkoret kvarstå men kan formuleras om till att gälla till exempel digital information minst tre dagar i förväg.
- Skjutfria veckor och helger (det vill säga där riskområden inte används) under sommaren och jul bör vara kvar. Det behöver förtydligas hur eventuella avsteg kan göras.
- Fortsatt dialog är angeläget, båda inom Fiskeskyddsnämnd samt skjutfältsråd och samordningsgrupp Vättern.

Utsläpp till Vättern

Även om P4 inte har målområden i Vättern så hamnar en del av utskjuten ammunition från skjutfälten i Vättern. Det är osäkert hur stor andel av utskjuten ammunition som berörs, och därmed finns stor osäkerhet kring mängden skrot och metaller som tillförs Vättern årligen.

Det finns också osäkerhet kring mängder och ammunitionstyper som har skjutits ut i Vättern sedan försvarets verksamhet började i Karlsborg, samt hur snabbt och hur länge metaller från dessa rester läcker till Vättern.

Beräkningar visar att tillskott av till exempel bly från ammunition till vattenfasen är jämförelsevis litet⁵, relativt till andra källor som trafik och deposition. Metallhalter är generellt låga i Vätterns ytvatten. Metaller anrikas och fastläggs i stället i sediment.

Ackumulering av skrot innebär dock en lokal påverkan på bottenhabitat och kan försvara för till exempel fisket. Oexploderade ammunitionsrester utgör en fara.

Vätternvårdsförbundet har följande förslag:

- En gräns för mängd utskjuten ammunition (skott/år) bör fastställas.
- Det bör ställas krav på användning av blyfri ammunition, och det bör gälla även nya och utländska vapensystem/ammunitionstyper.
- Skyddsåtgärder behövs för att minimera mängden ammunition som hamnar i Vättern (till exempel blindingar, utformning av målområden, övningsgenomgångar).
- Det behövs en plan för omhändertagande av utskjuten ammunition och efterbehandling av berörda områden.

Naturvärden

I underlaget saknas en beskrivning av vattenbundna naturvärden som berörs eller kan beröras av den utökade verksamheten.

I Kråksviken finns den enda säkert kända lekplatsen för näbbsiken. Även rödingen har lekrområden i eller nära riskområden.

Hela Vättern är utpekad som Natura2000-området enligt art- och habitatdirektivet. Prioriterade bevarandevärden är vattenmiljöerna ävjestrandsjöar (3130) i hela Vättern, och prioriterade fiskarter är nissöga och stensimpa. I Bevarandeplanen⁶ har hot utpekats som skulle kunna påverka värdena. Dessa är bland annat buller och vibrationer (till exempel under reproduktionsperioder för fågel och fisk) och exploatering och fysisk störning (som försämrar etablering av rotade växter och kan påverka reproduktions- eller uppehållsområden för bland annat fisk och fågel).

Vättern inom Östergötlands län är utpekad som SPA-område enligt fågeldirektivet. Om skyddade fågelarter påverkas negativt av den omfattande, ökande verksamheten med bland annat buller är osäkert.

⁵ Tröjbom, M., Grolander, S. & Lindeström, L. 2015. Metaller i Vätterns avrinningsområde. Vätternvårdsförbundets rapport 123

⁶ Lindell, M. 2018. Bevarandeplan Natura 2000 Vättern. Vätternvårdsförbundets rapport 129

Vätternvårdsförbundet har följande förslag, utöver ovan nämnda:

- Ta hänsyn till och om möjligt begränsa (risk för) nedslag i Kråksviken under näbbsikens lektid.

Generella synpunkter

Aktuellt tillstånd för skjutfälten är över 30 år gammalt och har inte prövats enligt modern miljölagstiftning. Miljöbalken, vattendirektivet och art- och -habitat-direktivet tillkom först senare. En tillståndsprövning enligt miljöbalken är därför mycket angeläget för att kunna redogöra för och bedöma verksamhetens påverkan på Vätterns omfattande värden i ett långsiktigt perspektiv.

Friederike Ermold
Sakkunnig vatten
Vätternvårdsförbundet